

Vereniging met God bij de ignatiaanse keuze

■ Sylvie Robert

De auteur is professor systematische theologie en spiritualiteit aan de jezuïetenfaculteit te Parijs. Ze is novicemeesteres van haar congregatie (Helpers of the Holy Souls) en publiceerde o.a. over ignatiaanse onderscheiding. Hier geeft zij haar visie op de vereniging met God in de Geestelijke Oefeningen.

Bijna in het begin van de Geestelijke Oefeningen spreekt Ignatius erover hoe "de ziel God onze Heer nabij kan komen" (GO 20). In zekere zin bevorderen de Geestelijke Oefeningen de vereniging met God, ook al gebruikt Ignatius in het algemeen, zoals ook hier, meer indirecte termen. Maar de vraag blijft staan of een dergelijke vereniging al dan niet het voornaamste doel is van de Oefeningen. Sommige commentatoren zijn die mening toegedaan, andere benadrukken dat in de Oefeningen de keuze centraal staat.

Bij zijn bespreking van de Geestelijke Oefeningen probeert Joseph de Guibert een middenweg te vinden. In de Oefeningen staat een vereniging met God centraal die bereikt wordt door het keuzeprocess. Volgens hem kan het niet anders of de Oefeningen zullen een sterke aanzet geven tot volmaaktheid, tot vereniging met God. Niettemin blijft het waar dat de Oefeningen gekenmerkt worden door de gerichtheid van heel het inwendig gebeuren op het vinden en omhelzen van Gods wil. De eerste vruchten van de Oefeningen zijn niet zozeer het licht, de vurigheid, of het élan die verwekt worden in de ziel, maar veeleer de vaste en sterke wil om deze wil van God uit te voeren precies zoals deze met betrekking tot concrete zaken duidelijk is geworden toen de keuze werd gedaan.

Toch schijnt de Guibert onjuiste alternatieven te gebruiken. Is het werkelijk waar dat de vereniging met God alleen maar tot stand komt als gevolg van het keuzeprocess? Kan er werkelijk een keuze plaats hebben als men niet reeds tot vereniging met God is gekomen? Is het niet vanzelfsprekend de keuze zelf te beschouwen als een ervaren van de vereniging met God?

Henri Bremond sprak uiteindelijk over een "ignatiaanse keuzemystiek". In dit artikel wil ik zowel aan de hand van Ignatius' tekst als vanuit eigen ervaring betogen dat Bremond het hier bij het juiste eind had, en dat hij dit inzicht ongetwijfeld nog veel verder had kunnen uitwerken. Maar ik zal de onduidelijke term "mystiek" vermijden, en in plaats daarvan spreken over "vereniging met God". Allereerst zal ik nagaan hoe we het keuzeprocess zelf kunnen beschouwen als een middel tot vereniging met God. Daarna zal ik de aard beschouwen van

deze vereniging, die een wilsvereniging is. In de laatste paragraaf zal ik trachten aan te geven hoe origineel en bijzonder datgene was wat Ignatius leerde, en hoe opvattingen die ook in onze tijd vaak heersen, erdoor aan het wankelen kunnen worden gebracht.

De keuze als middel om tot vereniging met God te komen

In het algemeen zegt men dat de keuze ons ontvankelijk maakt voor vereniging met Christus. In feite spreekt Ignatius in strikte zin nooit over de weg van de vereniging. Terwijl de Eerste Week duidelijk een tijd van zuivering is en de Tweede Week een van verlichting, gebruikt hij voor de Derde en Vierde Week nooit dit soort termen. De meeste mensen beschouwen dit als een leemte die om aanvulling vraagt, en ze doen dat door de Derde en Vierde Week eenvoudigweg de tijd van de vereniging te noemen.

We zien dit reeds gebeuren bij de tweede generatie jezuiten, in het werk van Achille Gagliardi (1537?-1607). Men beroept zich hierbij vaak op de dringende smeekbeden waarin de genaden van de Derde en Vierde Week worden opgesomd: gebeden waarin gevraagd wordt te mogen ervaren hetgeen Christus zelf heeft doorgemaakt (GO 193, 203, 221).

Welnu, met recht kan men zeggen dat de dynamiek van de Oefeningen ons geleidelijk ontvankelijk maakt voor een vereniging met Christus. Toch denk ik dat Ignatius niet uit wijze terughoudendheid of uit zorg voor mogelijke misverstanden zwijgt over de weg van de vereniging.

In de hierboven geschetste traditionele beschouwing wordt de vereniging met God waartoe men in de Derde en Vierde Week komt, gezien als bevestiging van de keuze. Wie de Oefeningen doet doorleeft in zijn gebed de dood van Christus; in de volle zin van het woord ervaart zo iemand medelijden, een lijden-samen-met, ook al kan dit de vorm aannemen van pijn omdat men zich zo weinig één voelt met de lijdende Christus. Vervolgens kan in hen de vreugde groeien om zijn verrijzenis, of tenminste het verlangen naar die vreugde. Dit alles wijst er op dat deze persoon er reeds voor openstaat om de volle werkelijkheid van het heil te ontvangen.

Is het dan logisch te veronderstellen dat, wanneer men van de keuze overgaat naar de Derde en Vierde Week, dit een grote innerlijke verandering met zich zou meebrengen? Willen we werkelijk beweren dat voorafgaand aan de keuze er van vereniging met God absoluut geen sprake was, en dat deze vereniging pas een aanvang nam toen de keuze was gedaan? Uit ervaring blijkt iets anders. Zij die de Oefeningen geven hebben vaak opgemerkt hoe mensen na de keuze reeds het grote door Lucas beschreven verlangen van Christus verstaan om vóór zijn lijden het paasmaal te gebruiken met zijn leerlingen (Lc 22, 15); vanaf het begin zijn ze volledig in staat het Laatste Avondmaal te gaan overwegen. Het is logischer te

veronderstellen dat in de keuze zelf een vereniging met God is gelegen, ook al verschilt deze nogal van wat de mensen in het verdere verloop ervaren.

Inderdaad is Ignatius in deze zeer duidelijk. Een van de eerste aanwijzingen voor degene die de Oefeningen geeft is geen aanbevelingen te doen omtrent het kiezen van de ene levensstaat boven de andere, maar "de Schepper in direct contact met zijn schepsel te laten werken, en het schepsel met zijn Schepper en Heer". Als reden wordt het volgende aangegeven: "Tijdens Geestelijke Oefeningen als deze, waar men op zoek is naar Gods wil, is het meer gepast en veel beter dat de Schepper en Heer zelf zich meedeelt aan de ziel die Hem genegen is, dat Hij haar omarmt zodat zij Hem kan liefhebben en loven, en dat Hij haar voorbereidt voor de weg waarlangs zij Hem in de toekomst beter zal kunnen dienen." (GO 15)

Hier is sprake van een onmiddellijk gebeuren: de ziel krijgt deel aan het eigen wezen van de Schepper zodat ze ontbrandt in liefde voor God. Kan dit iets anders betekenen dan dat er al vereniging is? Voor iemand die ooit werkelijk een keuze volgens Ignatius heeft gedaan, of die andere mensen heeft horen spreken over de manier waarop zij die deden, valt daar niet aan te twifelen. De authenticiteit van een keuze kunnen we afleiden uit de wijze waarop we door de keuze een eenvoudige en luisterrijke intimiteit leren kennen - een aanwezigheid zowel bij God als bij onszelf, een aanwezigheid van de mens bij God en van God bij de mens, en dat tegelijkertijd. Deze presentie brengt ons tot het formuleren van een keuze in verbondenheid met God; dit wordt ervaren als een moment van innige vereniging met Hem. Dit wordt nog verder bevestigd als men het gebeuren beschrijft of door iemand anders hoort beschrijven.

Natuurlijk beschrijft Ignatius de Tweede Week in termen van de weg der verlichting (GO 10); in deze week wordt echter ook de vereniging met God ervaren. Alles heeft plaats "samen met Christus", en dit vangt reeds aan met de beschouwing over de Oproep van de aardse koning waarmee de Tweede Week begint en de toon van die Week wordt gezet. Er is geen reden om de term "vereniging" te willen voorbehouden voor "in Christus zijn": er is evenveel vereniging in "met Christus zijn" als wanneer men "in Christus" is. In de gehele Tweede Week wordt op dit onderwerp doorgedaan: de vraag om onder Christus' standaard te mogen dienen, de keuze om "méér armoede met de arme Christus te verlangen dan rijkdom, méér smaad met de versmadede Christus dan eerbewijzen" (GO 167). Dit verdiept het verlangen naar vereniging met Christus dat tijdens deze dagen langzamerhand steeds sterker wordt. Geleidelijk aan gaan we steeds meer ernaar verlangen geheel open te staan voor wat God van ons verlangt; zo ontstaat uiteindelijk een waarachtige eenheid tussen Zijn wil en mijn wil.

De overweging over Drie soorten mensen (GO 149-156) is een bijzonder duidelijke illustratie van dit proces. De eerste

soort mensen wil "in vrede God vinden", maar zet nooit de nodige stappen; wanneer het zo met iemands wil gesteld is, zal hij nooit Gods wil tot de zijne maken, noch ooit zijn verlangen tot werkelijkheid doen worden. De wil van de tweede soort mensen rivaliseert met Gods wil en weet niet te eerbiedigen wie God is: God wordt verondersteld te komen waar deze mens wil. De derde soort mensen daarentegen wil kiezen wat "overeenkomt met wat God onze Heer aan haar wil zal ingeven en wat voor de dienst en de lof van zijn goddelijke Majesteit beter zal lijken". Dit soort mensen zijn zij die Gods verlangen tegemoet treden en aanvaarden, en die bereid zijn hun eigen wil af te stemmen op hetgeen God wil.

Dit op elkaar afstemmen van de wil is niet de enige vorm van vereniging die in de Tweede Week voorkomt. Ook heel de structuur van het gebed in de Tweede Week is gericht op vereniging met God. Het keuzeproces vindt zijn wortels en voedsel in het beschouwen van Christus. In feite is er in Ignatius' Tweede Week een zeer nauwkeurige en zorgvuldige structuur, waarbij twee bewegingen innig met elkaar zijn vervlochten: de ene, met als centraal punt de keuze, het geroepen worden, het geleidelijk bevrijd worden van ongeordende verlangens; en een tweede, waarbij men Christus volgt op de gang door zijn leven hier op aarde. Deze onderlinge beïnvloeding is er van het begin af aan, in de oproep van de aardse koning. In deze oefening wordt de genade gevraagd ontvankelijk te mogen zijn voor de wil en het roepen van de Heer; tegelijk wordt erin geleerd Christus te beschouwen. Zoals Ignatius zelf schrijft: "De oproep van de aardse koning helpt het leven van de eeuwige koning te beschouwen." (GO 91) Zo zijn beide thema's reeds samen aanwezig. Vervolgens wordt, nog vóór welk keuze-proces ook, het schema opgesteld van overdenkingen over het evangelie.

De tekst geeft aan, dat vragen over een bepaalde levensstaat pas aan de orde moeten komen nadat men begonnen is met de overwegingen over Christus. De vraag hoe te reageren op hetgeen God verlangt dient voort te komen uit het overwegen van het evangelie: "We hebben al het voorbeeld overwogen dat onze Heer ons heeft gegeven van de eerste levensstaat - het onderhouden van de geboden - toen Hij gehoorzaam was aan zijn ouders, en ook van de tweede levensstaat - de evangelische volmaaktheid - toen Hij in de tempel achterbleef en zijn voedstervader en zijn natuurlijke moeder achterliet om zich alleen te wijden aan de dienst van zijn eeuwige Vader. Terwijl wij zijn leven gaan beschouwen, zullen wij beginnen te onderzoeken en te vragen in welke levenswijze of welke levensstaat de goddelijke Majesteit zich van ons wil bedienen." (GO 135)

De inhoud van de keuze komt later aan de orde, na de overweging over Christus' doopsel, na hetgeen we als de eigen keuze van Christus mogen beschouwen.

Gods wil zoeken: verlichting en vereniging

Naarmate we dichter bij de keuze komen wordt ons met groter aandrang door oefeningen als de Twee standaarden, de Drie soorten mensen en de Drie wijzen van nederigheid gevraagd aan onze verlangens te werken, terwijl ze ons toch juist uitnodigen om met Christus te zijn. In deze fase is ons gebed zelf een gebed van vereniging geworden. Door de beschouwing wordt het geheim dat we overwegen, in onszelf weerspiegeld. In de toepassing van de zintuigen worden we uitgenodigd heel ons wezen en al onze waarnemingsvermogens te wijden aan het Christusgeheim.

Het zoeken naar Gods wil is inderdaad een zoeken naar verlichting, en dat is misschien de reden waarom men de Tweede Week gewoonlijk zag als week van verlichting. Maar het zoeken gebeurt terwijl er reeds een onderlinge verbondenheid bestaat die gegeven is met de "innerlijke kennis van de Heer die voor mij mens geworden is" (GO 104). Doordat keuze en overweging van het evangelie elkaar beïnvloeden, kan juist het beschouwen van Christus een mens licht verschaffen bij zijn zoeken naar hetgeen God voor de ordening van zijn leven wil: een licht dat aan zo'n mens de voor hem bestemde weg aanduidt. Zo leren ze hun leven te zien als een plaats waarin de roep van Christus' heerlijkheid weerklinkt. Het model dat voor het eerst gebruikt werd in de eerste samenspraak met Christus op het kruis (GO 53) - namelijk zijn blik richten op Christus en daarmee van Hem leren hoe men naar zichzelf dient te kijken - wordt hier voortgezet.

Ik herhaal: zowel de voorbereiding op de keuze als het gebeuren zelf brengen duidelijk en intens eenheid tot stand. Het woordgebruik van Ignatius benadrukt dit consequent. "In de eerste tijd beweegt en trekt God de Heer de wil zo naar Zich toe, dat de Hem genegen ziel, zonder dat er enige mogelijkheid tot twijfel bestaat, volgt wat haar voor ogen komt te staan." (GO 175) Er is geen verschil tussen Gods wil en de wil van de mens; beider verlangen gaat naar hetzelfde uit; beiden stemmen er samen mee in. Wat God verlangt, wat de mens verlangt en de feitelijke werkelijkheid zijn volmaakt op elkaar afgestemd. De ziel "volgt wat haar getoond wordt".

In de tweede tijd gebeurt de keuze "door de ervaring van vertroosting of troosteloosheden, en door de ervaring van het onderscheiden van verschillende geesten" (GO 176). Het is dus afhankelijk van vertroosting, van de vraag of God en de engelen zich thuis voelen in de ziel, daarin binnentreden en "haar geheel tot liefde brengen voor zijn goddelijke Majesteit" (GO 330).

Bij de derde tijd wordt "vrij en rustig" gebruik gemaakt van iemands "natuurlijke vermogens" (GO 177). Maar dat betekent niet dat het geen verenigend gebeuren zou zijn. Ignatius gebruikt het beeld van een weegschaal om aan te duiden dat men, bijna als een bruid, gehoor geeft aan het bewegen van

God: "Om datgene te volgen waarvan ik voel dat het meer strekt tot lof en heerlijkheid van God onze Heer en tot heil van mijn ziel." (GO 179) Op een wijze die zeer zeker een verenigend effect heeft, blijft iemands doen en laten geheel afgestemd op dat van God. De tekst gaat dan in nog krachtiger bewoordingen verder:

"God onze Heer vragen dat Hij mijn wil mag bewegen en dat Hij in mijn hart legt wat ik moet doen omtrent de zaak waar het over gaat tot zijn meerdere lof en heerlijkheid. Goed en getrouw denk ik na met mijn verstand en ik kies in overeenstemming met zijn allerheiligste wil en goedvinden." (GO 180)

Gevraagd wordt om datgene wat God in de eerste tijd op een andere manier doet: dat God "de wil moge bewegen en tot zich trekken". Het gebed hier doet ook denken aan hetgeen de derde klasse van mensen verlangt: "Te mogen willen of niet te willen naargelang God onze Heer zijn wil zal ingeven." (GO 155) Het verstand moge hier dan wel aan het werk zijn, maar hetgeen gebeurt heeft daarom nog niet een minder waarachtig ignatiaans karakter en is niet minder op vereniging met God gericht dan wat we aantreffen in andere tijden. Zoals bij de andere ignatiaanse methoden is deze wijze van handelen gericht op vereniging met God door het nemen van een beslissing. De tweede methode om de keuze te doen in de derde tijd begint als volgt:

"De liefde die mij beweegt en deze zaak doet kiezen, moet van boven komen, van de liefde tot God. Wie dus een keuze doet, moet eerst in zich voelen of die grotere of mindere aantrekking die hij voor de zaak voelt, alleen te maken heeft met zijn Schepper en Heer." (GO 184)

Omdat hetgeen hier gezegd wordt zozeer lijkt op het laatste punt uit de Beschouwing om tot liefde te komen - al het goede en alle gaven dalen neer van boven (GO 237) - is het zonder enige twijfel zeker dat in deze derde tijd van de keuze de vereniging met God wordt beleefd. Uit de wijze waarop Ignatius zich uitdrukt blijkt heel duidelijk dat in de keuze - op welke wijze ze ook tot stand komt - vereniging met God besloten ligt.

Maar we moeten ook nagaan hoe dit geacht wordt te gebeuren in de Tweede Week. In welke tijd het ook moge gebeuren, steeds is het iets wat ons geschonken wordt, nooit iets wat we zelf in de hand hebben. Het zal steeds gepaard gaan met een ontvankelijke, diepe stilte. Niemand kan bepalen hoe, noch wanneer het zal plaats hebben.

De tekst van Ignatius wordt gekenmerkt door een opvallende en verrassende tegenstelling. Hij geeft uiterst nauwkeurige richtlijnen, maar de keuze zelf is volkomen vrij, onvoorspelbaar, gratis. Zorgvuldig en duidelijk worden door Ignatius op subtiele wijze beschouwingen over Christus' leven

en uitdrukkelijke voorbereiding op de keuze met elkaar vervlochten. Hij geeft precies aan wanneer we de vraag moeten gaan stellen "in welke levenswijze of welke levensstaat de goddelijke Majesteit zich van ons wil bedienen"(GO 135); verderop zegt hij meer in het bijzonder, wanneer we moeten beginnen "met het voorwerp van de keuze" (GO 163). Maar er volgt geen keuze-oefening, en Ignatius zegt niets over het moment waarop de keuze moet gebeuren of zelfs zou kunnen gebeuren.

Van alle verschillende fasen in de Oefeningen is de keuze de stap die met de grootst mogelijke zorg wordt voorbereid; maar tegelijk zal het moment om die stap te zetten geheel door God bepaald dienen te worden. Ze heeft plaats in een samenspraak, een innig gesprek tussen Schepper en schepsel. Zelfs als de keuze gedaan wordt in de derde tijd, moet het biddend gebeuren en in samenspraak met God worden bevestigd:

"Heeft iemand op die wijze zijn keuze gedaan of zijn besluit genomen, dan zal hij met grote ijver in gebed tot God onze Heer gaan en Hem die keuze aanbieden met de bedoeling dat zijne goddelijke Majesteit ze zal aanvaarden en bevestigen, als dit strekt tot zijn meerdere dienst en lof."(GO 183)

Degene die de keuze doet heeft het gebeuren absoluut niet in eigen hand. Dit moment van vereniging gebeurt in een vrije ontmoeting. Ook al heeft zo iemand zich ervoor opengesteld, dan nog is de goddelijke tegenwoordigheid een Gods-geschenk.

Eenheid van willen

De wijze echter, waarop Ignatius deze ontmoeting tot stand ziet komen, is bijzonder en origineel. Het moge dan wel een vergissing zijn te denken dat alleen de Derde en Vierde Week met God verenigen, maar het zou even onjuist zijn van de Tweede Week een beeld te geven alsof ze in de gebruikelijke zin de mens met God zou verenigen. Het feit dat Ignatius in de Oefeningen niets zegt over de weg der vereniging wijst wellicht op iets heel eigens dat in het traditionele patroon totaal niet past. De vereniging waarover het gaat is specifiek een wils-vereniging tussen het schepsel en God.

Gedurende de keuze is de betrokken persoon bezig met wensen, verlangen, kiezen, verwoorden van wat er aan de hand is. Ervaring leert ons dat er geen keuze kan plaats hebben tenzij de retraitant de moed heeft grote dingen te willen en te vragen; wanneer het moment van de keuze aanbreekt, is het alsof een nieuwe vrijheid geboren wordt. Maar deze vrijheid, dit gebruiken van de wil, is geenszins een op zichzelf gericht individualisme, in zichzelf besloten, narcistisch en ondermijnd. De betrokkene heeft Gods gave, die hem tot een ander mens maakt, in zijn eigen wil geïntegreerd; zijn vrijheid is van haar banden ontdaan; hij kan in ware vrijheid een keuze doen, anders gezegd als echte partner. Juist in wat hij wil is hij verenigd met God.

Wellicht klinkt dit nogal beperkend, alsof de vereniging waarover we spreken slechts in één vermogen van de mens optreedt. De kracht van de vereniging manifesteert zich vooral in de wil, en niet op een manier die afhankelijk zou zijn van bespiegelingen van het verstand; de wil bezit immers de kracht om alles wat iemand onderneemt ter wille van God richting te geven en tot een goed einde te brengen; ze bezit de kracht om zich persoonlijk, met alles wat haar toebehoort, aan God aan te bieden vanuit - om zo te zeggen - het meest zuivere verlangen naar Gods eer; en boven dit alles uit heeft de wil, bij alles wat ze doet, het verlangen en de bedoeling te komen tot een uitwisseling met Gods eigen wezen en een totaal opgaan in God. Want wanneer men met deze bedoeling en kracht handelt betekent het tegelijk dat men met God wordt verenigd, verenigd door wat men doet.

En doordat iemands persoonlijke wil volmaakt samenvalt met deze goddelijke liefde waarmee ze verbonden is, gaat de mens waarlijk en op diep ingrijpende wijze op in God, heeft er een extase, een buiten zichzelf treden, plaats, niet van het verstand maar van de wil, van de hele mens. Want wanneer er door de wil dingen tot stand worden gebracht, vormen de wil en haar handelen de hele mens - zoals er gezegd wordt: "Vrees God, en onderhoud Gods geboden: want dit is de gehele mens."

Dit gaat veel verder dan wanneer alleen maar het verstand zich bezighoudt met het beschouwen van God. Want liefde is meer reëel aanwezig in het handelen en in de wil dan in een onderlinge relatie die enkel door bespiegelingen tot stand komt. Vandaar dat de mens daadwerkelijk en ten volle in God opgaat door middel van deze vereniging van wil en handelen, veel meer dan door verheven gedachten.

Wanneer het zo gaat, omsluit dit werkelijk alle momenten, alle handelingen tot de geringste toe; iedere gemoedstoestand ook, zelfs wanneer men in de grootste troosteloosheid, dorheid en verlatenheid verkeert zoals Christus in de hof van Olijven, toen Hij angstig en zielsbedroefd werd en zei: "Niet mijn wil maar Uw wil geschiede." Iedere plaats, iedere mens van welke rang of stand ook, absoluut niemand uitgezonderd, iedere actieve zowel als contemplatieve vorm van leven, omdat ze mensen met elkaar in contact brengt en hen volmaakt met elkaar verenigt. Vandaar dat deze gang van zaken nuttig, betrouwbaar, vreugdevol is, en voor iedereen bestemd. Het is de weg waarin we altijd vreugde kunnen vinden, waar ter wereld ook en wat wij ook doen.

De Tweede Week brengt met zich mee dat men werkt aan zijn verlangens en conflicten: men treedt, soms op pijnlijke wijze, in contact met de goddelijke Tegenpartij. De bron van de conflicten is dat wij iets anders willen dan God; de wezenlijke zonde, waarvan de gevallen engelen het toonbeeld zijn, bestaat hierin dat "zij hun vrijheid niet wilden gebruiken om eerbied en gehoorzaamheid aan hun Schepper en

Heer te betonen" (GO 50). Als daarentegen de wil van God en van de mens met elkaar zijn vervlochten, ontstaat een vaste, duurzame, kostbare vereniging .

Dit soort eenheid van wil is meer dan een vredig opzien naar God. De wil van de mens werkt in de openbaarheid; ze is in wezen actief. Vandaar dat deze vereniging met God in concrete omstandigheden voorkomt, en ook betrekking heeft op de wereld die de Schepper aan de mensen heeft toevertrouwd. Deze vorm van keuze en mystiek brengt een soort vereniging met zich mee tussen wat absoluut en wat persoonlijk is; wanneer iemand dit soort vereniging met God heeft ervaren, leeft hij vanuit een totaal nieuw bewustzijn. Vaak betekent de keuze voor iemand een totale verrassing. Het heeft iets weg van verliefdheid; in een bepaald opzicht is er niets veranderd, maar in een ander opzicht zal het nooit meer zijn als daarvoor.

Zich verenigen met de wil van God brengt met zich mee dat men zich verenigt met Gods handelen in de wereld. Wij erkennen inderdaad dat "al het goede en alle gaven van boven neerdalen" (GO 237). Zo worden we direct betrokken in het handelen van Christus, die in zijn mensheid de werken van God verricht langs de lijnen die geschetst worden in de Derde en Vierde Week. Maar deze vereniging zal steeds ook haar vorm ontlene aan de Oproep van de Koning, steeds met zich meebrengen dat men een zending ontvangt. De genade van de verrezen Christus brengt nooit alleen maar een vereniging met God tot stand in de gebruikelijke betekenis.

Er is een onmetelijke afstand tussen Schepper en schepsel. De vereniging met God waarover we spreken is dus uitzonderlijk sterk. Ze betekent een eenheid van twee willen, van twee levende wezens, daar waar ze tegenover elkaar zouden kunnen staan. Ze staan erdoor open voor een wederzijdse relatie. De onderlinge eenheid is voorbereid door het overwegen van het Evangelie. Dit gebed stimuleert om tot zichzelf in te keren, maar zonder dat daarbij wordt getornd aan het feit dat Christus, over wie gemediteerd wordt, volkomen anders is; bovendien vindt het gebed zijn hoogtepunt in de samenspraak, die soms woordeloos is, maar toch altijd een dialoog. Het goddelijke en menselijke zijn tegelijk onderscheiden, en onverbrekkelijk met elkaar verbonden. De Oefeningen zijn een voortdurend zoeken naar dit soort van nauwe eenheid binnen eindeloze onderscheidenheid. De Personen van de Drie-eenheid zijn op alles overtreffende wijze het voorbeeld van deze onderlinge eenheid. Bijkomend effect van deze ervaring is dat ze de manieren waarop men vaak denkt over vereniging met God, ondermijnt.

Vereniging, geen extase

Bremonds spreken over Ignatius' "keuze-mystiek" was bedoeld als correctie op zijn vroegere kritische opmerkingen. Maar Bremond formuleert deze nuanceringen nog steeds met woorden die veel te grove en simpele, altijd weer gehanteerde

tegenstellingen uitdrukken, tegenstellingen waardoor nog steeds onze manier van denken over spiritualiteit misvormd wordt. Voor Bremond is Ignatius een mysticus omdat hij zijn verstandelijke vermogens heeft opgegeven en de teugels van zijn normale leven uit zijn handen heeft laten glijpen. Het is maar al te onthullend wat Bremond zegt:

Zijn verstand gebruiken is prima, zolang God geen eerste stap heeft gezet en genaden heeft gezonden die zo overduidelijk zijn dat ze niet de minste twijfel laten omtrent Gods wil. Maar men kan nooit volstaan met het gebruik maken van zijn verstand. Zo lang er geen teken wordt gegeven blijven we proberen, we doen onze uiterste best; maar als eenmaal als het ware vanuit de hemel de vertroosting neerdaalt, moeten we niet langer meer onze verstandelijke vermogens gebruiken. Wanneer ik gestoten ben op het ene waarnaar ik op zoek ben, het "id quod volo", het door God geraakt zijn, dan moet ik onmiddellijk alle werken met mijn verstand opgeven, me losmaken uit de wurggreep, de spiraal doorbreken.

Het lijkt wel of vereniging met God alleen maar zou kunnen gebeuren door onze geestelijke vermogens als het ware op te geven, bijna alsof zelfverminking gevraagd zou worden.

In feite leidt de volgens Ignatius gedane keuze tot een soort vereniging met God waardoor de mens niet langer vasthoudt aan de eigen wil; maar ze eist absoluut niet dat hij zou breken met zich zelf of met zijn omgeving. Integendeel, dit soort vereniging met God gaat niet gepaard met een extase, een buiten zichzelf treden, maar veeleer met iets als een geboorte. Ze staat in het verlengde van de kreet van verbazing uit de Eerste Week (GO 60) - een kreet van geboren of herboren worden - als reactie op Gods verlossing en barmhartigheid. Deze vereniging met God versterkt iemands persoonlijkheid, schenkt hem keuzevrijheid. Vervolgens zendt ze deze mens weer terug naar de wereld waarin hij leeft, en zet hem aan tot het doorleven van deze vereniging met God in en door de tijd heen. De vereniging met God die in de keuze ervaren wordt biedt perspectief op de toekomst. Hier is geen plaats voor een knagend verlangen naar het verleden of bedrieglijke toekomstverwachtingen.

Vereniging met God en persoonlijke uitgroei gaan samen; hierbij is de persoonlijke ervaring van de begeleider bijzonder belangrijk. Ook hier is de tekst over de Drie soorten mensen bijzonder veelzeggend. De eerste soort is met zichzelf in conflict. Het is heel duidelijk dat ze God willen vinden, maar de middelen daartoe benutten zij niet. Er is dus in hen een tweespalt; wat ze doen is strijdig met wat ze willen. De tweede soort is zowel met zichzelf als met God in conflict. Ook zij willen God vinden, maar alleen voor zover zij willen dat God zich naar hun verlangens zal schikken; ook hier is een conflict tussen hetgeen zij verlangen en hetgeen zij doen. De derde soort daarentegen is in vrede zowel met zichzelf als met God, ook al blijven ze beseffen dat ze nog

aan dingen gehecht zijn. Hun enige verlangen is, de zaak waarover het gaat al dan niet te willen "naargelang God onze Heer het aan zijn wil zal ingeven en het hem voor de dienst en de lof van zijn goddelijke majesteit beter zal lijken"(GO 155). Dit verlangen wordt werkelijkheid; hier is van tweespalt geen sprake; ze hebben een goede verstandhouding met God.

Er is een buitengewoon nauw verband tussen vereniging met God en persoonlijke uitgroei. De vertroosting die inspiratie zijn voor een in de tweede ignatiaanse tijd gedane keuze, hebben als effect dat ze iemands wezen tot volle ontplooiing brengen. De gave van de eerste keuze-tijd heeft eenzelfde gevolg. De mens wordt opgenomen in de innerlijke eenheid van God, voor wie willen en tot stand brengen één zijn. Ook de derde tijd brengt een keuze mee voor hetgeen God aan de ziel ingeeft, en voor hetgeen naar het oordeel van de betreffende persoon zelf het meest dienstig is voor het dienen en eren van God. Er is geen sprake van, dat hier menselijke vermogens zouden worden opgeofferd; zó mag de vereniging met God niet worden omschreven. De vereniging met God die bij de ignatiaanse keuze bedoeld wordt, is volstrekt niet iets uitzonderlijks of extatisch, maar veeleer het "aanvaard heel mijn vrijheid, mijn geheugen, mijn verstand en heel mijn wil"(GO 234).

Niet dat hierbij menselijke vermogens vernietigd worden; integendeel, ze verlaten zich op God de Heer, waarbij ze niet zelf het eerste initiatief nemen maar aanvaarden dat hun werken aan God te danken is, met God te maken heeft. Het gaat er hier niet om dat de mens zich zou terugtrekken; het gaat erom dat hetgeen wij zelf doen niet het belangrijkste is. Dit is precies het tegendeel van de spiritualiteit van de sterke wil, van het voluntarisme, dat volgens Bremond van oudsher door de jezuiten gehuldigd werd.

God kan onthullen wat God is en wat Gods plaats is binnen het normale mensenleven - de leer van de menswording doet ons dat weten. Een spiritualiteit die beleefd wordt naar het beeld van God moet dit beginsel eerbiedigen. Toch schijnt er in ons nog een verwrongen beeld te leven van God die vijandig zou staan tegenover de mensheid, en daarom kunnen we met deze leer nooit genoeg nemen. We hebben een geheim verlangen weg te vluchten, te ontkomen aan de beperkingen waaronder we leven. Daardoor gaan we mystiek beschouwen als iets uitzonderlijks, iets dat vraagt dat we buiten onszelf treden, een extase. Toch wilden mensen als Theresia van Avila de buitengewone ervaringen die haar overkwamen verborgen houden en niet koesteren. Waarom willen we altijd ons eigen menszijn bagatelliseren door te denken dat wij steeds passief moeten zijn als we iets ontvangen? Wat voor vertekening is het van de goddelijke vrijheid als die zich alleen zou kunnen manifesteren, als wij in zekere zin afwezig zijn?

Wanneer men de keuze ziet als een teken van vereniging met God

worden veel van de stereotiepe beelden omtrent mystiek ondermijnd. Vereniging met God blijkt dan mogelijk voor allerlei soorten mensen. Bovendien heeft de vereniging met God bij de keuze plaats in de wil, anders gezegd juist daar waar het naar de mens gesproken het moeilijkst lijkt - de plaats waar mensen soms willen wedijveren met God, tegen Hem opstaan, zondigen, niet willen aanvaarden dat zij hun wezen aan God te danken hebben.

Twee punten zijn hierbij van belang als men wil begrijpen waar het in de ignatiaanse spiritualiteit om gaat. Allereerst dienen ascese en mystiek verstaan te worden als twee facetten van hetzelfde gebeuren in onze verhouding met God. Met grote inspanning bereiden wij ons erop voor, de gave te kunnen ontvangen; wij aanvaarden ze als iets dat geheel onverdiend ons wordt geschonken. De moeizame ascese en de weg der zuivering vinden plaats binnen een echte dialoog tussen de Schepper en zijn schepsel.

Vervolgens: we moeten de volle betekenis begrijpen van de spirituele leerweg. De methode waarmee iemand aan de hand van Ignatius leert hoe hij verbonden met God kan leven, moet niet als een kil proces worden beschouwd; juist in het leerproces zelf zijn wij met God verenigd. Ten onrechte denken mensen die in onze tijd op de methodes van Ignatius kritiek uitoefenen of hem daarom al te enthousiast prijzen, vaak dat de Oefeningen niet meer dan een techniek of een vaardigheid zouden zijn. Dat is napraten, zonder het zelf te hebben onderzocht. De Oefeningen bieden een ruimte waarbinnen God in vrijheid ontmoet kan worden; het is een gebeuren waardoor iemand zelf een "weg" leert kennen; "weg" is ook een van de woorden waarmee het best omschreven wordt wat met spiritualiteit wordt bedoeld. De woorden "methode" en "weg" zijn etymologisch verwant - "methode" heeft verband met het Griekse woord *hodos* dat "weg" betekent -, maar we voelen het verband absoluut niet meer aan. Daarom zouden we misschien niet langer meer moeten spreken over methodes als we het over spiritualiteit hebben. Wat in het gebeuren van Ignatius' Oefeningen geboden wordt is niet een kille methode, maar juist een keuze van "geestelijke oefeningen die passen bij wat de ziel nodig heeft" (GO 17).

Uit dit alles volgt dat we de Geestelijke Oefeningen niet mogen lezen als een rechtlijnig proces van verschillende weken en activiteiten. We moeten ook de tekst in haar geheel weten aan te voelen en de discrete verbanden, echo's en herhalingen oppakken die laten zien, hoe Ignatius zonder zich op te dringen te werk gaat. Zowel Uitgangspunt en Fundament als de Beschouwing om tot liefde te komen geven ziel en voedsel aan het geheel.

Wanneer degene die de Oefeningen geeft er zo mee omgaat, krijgt hij een plooibaarheid die maakt dat hij trouw blijft aan de tekst en tegelijk toch ervoor zorgt dat hij niet gemakzuchtig allerlei menselijke factoren afwijst die aanvankelijk verzet schijnen te bieden, ons afleiden,

hinderen. Bovendien is deze manier van lezen in overeenstemming met het eigen karakter van het geestelijk gebeuren, met de eigen aard van de vereniging met God. Kenmerkend voor een dergelijk gebeuren is dat een lineair proces verweven is met momenten van geweldige kracht of geheimzinnige diepten. Vereniging met God draagt deze beide elementen in zich.

uit: The Way Supplement 2002/103
vertaling: Felix van Voorst tot Voorst S.J.